

УДК 664:658.11-043.96(045)(477)»366»

DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V54\(2025\)-27](https://doi.org/10.31521/modecon.V54(2025)-27)

Тішаков П., здобувач вищої освіти третього рівня, факультет управління та економіки, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький, Україна

ORCID: 0009-0009-1535-0648

e-mail: tishakov1605@gmail.com

Формування моделі розвитку підприємств малого бізнесу харчової промисловості в умовах повоєнного відновлення

Анотація. У статті розглянуто умови розвитку малого бізнесу харчової промисловості України у повоєнний період. У межах дослідження проаналізовано наукові джерела, окреслено нерівномірність регіонального відновлення та встановлено, що малі підприємства відіграють провідну роль у забезпеченні продовольчої безпеки й формуванні локальних економік. Запропоновано модель розвитку, що враховує інклюзивний, кластерний, кооперативний, диверсифікаційний, цифровий, експортний та зелений компоненти. Підкреслено, що реалізація такої моделі потребує доступу до фінансових інструментів, модернізації виробництва, підвищення рівня управлінської компетентності та орієнтації на стандарти ЄС. Обґрунтовано, що подолання наслідків війни можливе лише за умов узгоджених дій державних інституцій, бізнесу й територіальних громад, що формує підґрунтя для довгострокового зростання та інтеграції в європейський ринок. Результати дослідження можуть бути використані під час розроблення програм регіонального розвитку та інструментів підтримки малого підприємництва.

Ключові слова: малий бізнес; харчова промисловість; повоєнне відновлення; регіональний розвиток; модернізація; стратегія.

Tishakov P., Postgraduate student, Faculty of Management and Economics, Khmelnytskyi University of Management and Law named after Leonid Yuzkov, Khmelnytskyi, Ukraine

Developing a Model for the Growth of Small Businesses in the Food Industry During the Post-war Recovery Period

Abstract. Introduction. This study examines the conditions that shape the development of small enterprises in Ukraine's food industry during the postwar recovery period. This sector faces several challenges, including damaged infrastructure, disrupted supply chains, workforce shortages, and changing consumer preferences. Given the strategic role of small producers in ensuring food security and supporting regional economies, it is crucial to identify effective development mechanisms.

Purpose. This research aims to develop a comprehensive model for the post-war development of small food industry enterprises that considers regional disparities, structural challenges, and the need to adapt to European integration trends.

Results. The analysis revealed uneven regional recovery dynamics and identified key obstacles hindering small producers. A multi-component development model was proposed that incorporates inclusive, cluster-based, cooperative, diversification-oriented, digital, export-oriented, and green approaches. The findings emphasize the importance of financial support, institutional simplification, innovation adoption, and improved managerial competencies as essential conditions for recovery.

Conclusions. The sustainable development of small food industry enterprises in the post-war period is only achievable through the coordinated efforts of government institutions, businesses, and local communities. Implementing the proposed model will reinforce food system stability, support regional revitalization, and facilitate integration into the European market.

Keywords: small business; food industry; post-war recovery; regional development; modernization; strategy.

JEL Classification: L26; Q18; R11.

Постановка проблеми. Малі підприємства харчової промисловості України нині функціонують у складних умовах, де воєнні, економічні, політичні та соціальні чинники суттєво ускладнюють практично всі аспекти діяльності. Значна частина виробничих потужностей втрачена або пошкоджена, постачання сировини нерівномірне, логістика ускладнена, а через міграційні та соціальні зміни існує дефіцит кадрів. Для багатьох підприємств ситуація на ринку стала непередбачуваною: попит змінився, витрати зросли, внутрішні можливості для розвитку звузилися.

Якщо великі підприємства мають певний запас міцності щодо фінансових коливань, доступу до ресурсів та здатності утримувати виробничу стабільність, то малі суб'єкти харчового сектору значно вразливіші до зовнішніх змін. Незважаючи на певний занепад сектору, харчова промисловість усе ще зберігає стратегічне значення для економічної стійкості України.

Після закінчення війни можна очікувати поступове відновлення територій і виробничої інфраструктури, що відкриває нові можливості для малого бізнесу. Відновлення експорту стає реалістичним завданням, хоча й потребує адаптованої моделі розвитку, здатної врахувати сучасні ризики, потреби та переваги сектору.

Отже постає наукова проблема формування цілісної повоєнної моделі розвитку малих підприємств харчової промисловості. Модель має поєднувати інструменти відновлення ресурсів, зменшення ризиків, впровадження інновацій та розширення ринкових можливостей.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Наукова література містить значний обсяг напрацювань щодо відновлення харчового сектору, проте комплексної моделі розвитку малих підприємств харчової промисловості у повоєнний період поки не запропоновано. Українські науковці, зокрема Дідур С., Труніна І. та Білік М. Ю. [2], зосереджують увагу на трансформаційних процесах агропромислових підприємств під впливом воєнних обставин.

Дослідження Могильного О., Калінчик М. В. та Грищенко О. Ф. [12] спрямовані на аналіз постконфліктної реструктуризації та інституційних спотворень, а праці Ковальчука С. Я. [4] акцентують увагу на зміні продовольчих систем і формуванні нових засад продовольчої безпеки. Христенко Л. і Ткаченко М. [8] підкреслюють специфіку організації відбудови у спеціальних територіях, тоді як питання стійкості малого бізнесу докладно досліджуються у працях Аверчевої Н. О. та Козака Г. В. [1].

Аспекти інклюзивного розвитку малих підприємств подано у роботах Дідух С. М. та Мініна В. [10], де акцентовано увагу на соціальних функціях малих виробників та необхідності формування сприятливого інституційного середовища для їх зростання. Аналіз наукових джерел дозволяє окреслити низку суттєвих

прогалин у дослідженнях. Більшість робіт зосереджені на загальних характеристиках аграрного сектору, тоді як малий бізнес харчової промисловості вивчено недостатньо, особливо щодо специфіки управління, внутрішніх процесів та інфраструктурних обмежень у різних регіонах країни.

Бракує емпіричних даних, оцінок ефективності підтримки, аналізу регіональних особливостей та розроблення практичних механізмів кооперації.

Формулювання цілей дослідження. Метою дослідження є обґрунтування моделі розвитку малих підприємств харчової промисловості у повоєнний період. Для досягнення цієї мети передбачено характеристику сучасного стану галузі, узагальнення результатів попередніх досліджень, виокремлення релевантних інструментів підтримки та формування концептуальної моделі, яка інтегрує фінансові, інституційні, інформаційні, інноваційні, диверсифікаційні та сталі підходи.

Крім того, дослідження передбачає розроблення послідовності етапів впровадження запропонованої моделі та визначення умов її практичної реалізації в українських регіонах у повоєнний період.

Виклад основного матеріалу дослідження. Малий бізнес традиційно виступає фундаментом економічного розвитку держави, адже формує гнучку, мобільну та життєздатну частину національної економіки. Саме малі підприємства забезпечують робочі місця у громадах, підтримують локальну економічну активність та сприяють формуванню стійкого підприємницького середовища. Особливого значення має харчова промисловість, оскільки вона забезпечує базові потреби населення, підтримує продовольчу безпеку й формує невід'ємну частину національної інфраструктури життєзабезпечення. Розвинений харчовий сектор гарантує стабільне виробництво продуктів, зменшує залежність від імпорту, сприяє формуванню внутрішнього ринку та створює вагомий експортний потенціал. Для України харчова промисловість є однією з найстабільніших галузей, яка у складні періоди продовжує працювати, зберігає виробничі ланцюги, забезпечує робочі місця та підтримує економіку на рівні громад.

Через збройну агресію росії, яка розпочалася у 2022 році, відбулися суттєві зміни у структурі харчової промисловості України:

1. У II кварталі 2022 року обсяг реалізації харчової продукції різко скоротився до 110,0 млрд грн порівняно з піком у 201,7 млрд грн у IV кварталі 2021 року [7];

2. Понад 80% зайнятих у харчовій промисловості працюють у мікропідприємствах, тоді як малі підприємства забезпечують приблизно 10–12% робочих місць, середні – 4–6%, а великі – лише 2–3% [3];

3. Кількість мікропідприємств зменшилася з 72-76 тис. у 2016-2021 рр. до мінімальних 54964 у 2022 році, але у 2023 році підвищилася до 67618 од. [7].

Середовище функціонування малих підприємств харчової промисловості наразі не створює належних умов для розвитку. Значна частина виробників працює на межі виживання. Обмежені виробничі можливості, підвищений тиск на витрати та нерівномірний доступ до ресурсів не дозволяють малим підприємствам вийти на стабільну траєкторію розвитку. Особливо складна ситуація спостерігається у прифронтових регіонах. За таких обставин формується ризик того, що повоєнна харчова промисловість може суттєво відставати від світових тенденцій модернізації та конкурентного розвитку, що знижує потенціал її інтеграції у глобальні ланцюги доданої вартості.

Тому доцільно розглянути основні фактори, що впливають на розвиток малих підприємств у повоєнний період. Масштаб впливу факторів, представлений у таблиці 1, визначено на основі узагальнення статистичних даних, результатів попередніх наукових досліджень та експертної оцінки. Рівень впливу класифіковано за трирівневою шкалою: середній, високий та критичний, що відображає ступінь обмеження розвитку малих підприємств харчової промисловості у повоєнний період.

Таблиця 1 **Фактори та перешкоди розвитку малих підприємств харчової промисловості**

Категорія виклику	Конкретні проблеми	Масштаб впливу
Фінансові	Дефіцит капіталу для відновлення	Критичний
	Високі відсоткові ставки	Високий
	Обмежений доступ до кредитів	Високий
Інфраструктурні	Обстріли, руйнування, втрата активів	Критичний
	Проблеми з енергопостачанням	Критичний
	Дефіцит складських потужностей	Середній
Логістичні	Порушення ланцюгів постачання	Критичний
	Блокування експортних маршрутів	Високий
	Зростання вартості транспортування	Високий
Кадрові	Масова еміграція працівників, «відтік мізків»	Критичний
	Мобілізація	Високий
	Дефіцит робочої сили	Високий
Ринкові	Скорочення споживчого попиту	Високий
	Втрата ринків збуту	Високий
	Зміна вподобань	Середній
Інституційні	Тінізація та ухилення від податків	Високий
	Регуляторні бар'єри	Середній
	Корупційні ризики	Середній

Джерело: Складено автором на основі [8; 9; 11; 12]

До фінансових бар'єрів належать дефіцит капіталу для відновлення, високі відсоткові ставки та складний доступ до кредитів. Інфраструктурні проблеми проявляються у вигляді обстрілів, руйнування виробничих активів, перебоїв з енергопостачанням та нестачі складських потужностей. Логістичні обмеження охоплюють блокування експортних маршрутів, ускладнення планування поставок і зростання вартості транспортування. Важливою проблемою також є кадрові втрати, пов'язані з мобілізацією, міграцією працівників і загальним дефіцитом робочої сили. Ринкові виклики проявляються у зниженні споживчого попиту, скороченні каналів збуту та зміні поведінки споживачів. Інституційні бар'єри включають податкове навантаження, регуляторні обмеження та корупційні ризики, що ускладнюють діяльність підприємств та підвищують витрати на дотримання нормативних вимог.

Модель розвитку підприємств малого бізнесу харчової промисловості розглядається як системно

впорядкована структура, яка об'єднує цілі, ресурси, підходи, механізми адаптації та інструменти відновлення. Вона дозволяє підприємствам поступово переходити від нестабільного функціонування до сталої динаміки зростання.

Специфіка харчової промисловості передбачає підвищені вимоги до локалізованих продовольчих ланцюгів, крафтового виробництва та екологічних елементів «зеленого» відновлення, що формує підґрунтя для трансформації продовольчих систем і розвитку регіональних кластерів [2].

Модель розвитку малого бізнесу харчової промисловості включає п'ять ключових компонентів: інституційне середовище, фінансову підтримку, інформаційні кампанії, розвиток інновацій та сталий розвиток.

Під інституційним середовищем розуміють передусім реформи, спрямовані на спрощення регуляторних процедур і зменшення адміністративного навантаження на підприємства. Дебюрократизація та прозорі правила взаємодії з

державними органами скорочують час і витрати бізнесу на виконання формальних вимог, надаючи більше можливостей зосередитись на операційній діяльності та стратегічному розвитку.

Фінансова підтримка – це сукупність інструментів, які забезпечують доступ малого бізнесу до ресурсів для відновлення та зростання. Основні шляхи фінансування малого бізнесу харчової промисловості наведені на рис. 1.

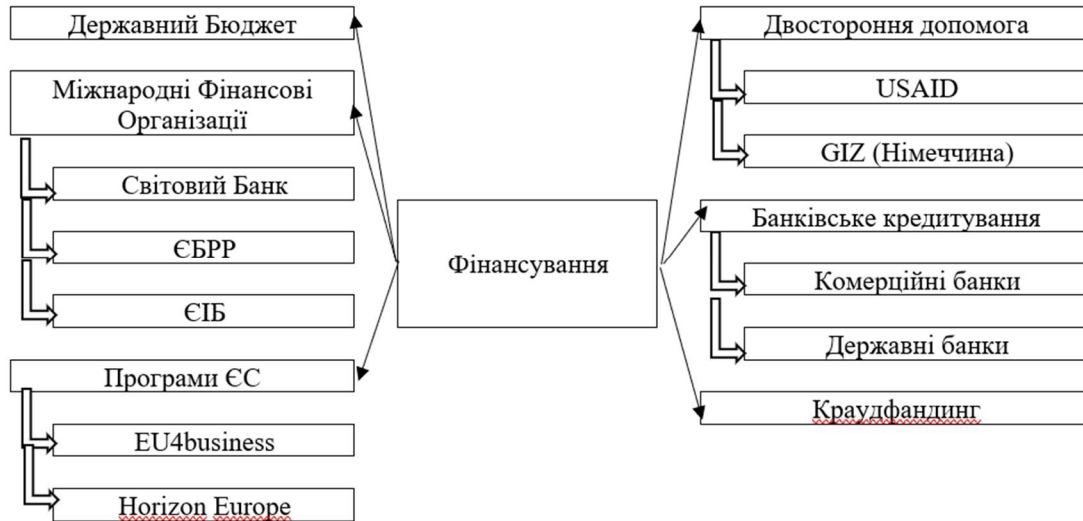

Рисунок 1 - Шляхи фінансування малого бізнесу харчової промисловості у повоєнний період

Джерело: побудовано автором на основі [6]

Шляхи фінансування малого бізнесу харчової промисловості у повоєнний період охоплюють державні ресурси, міжнародну допомогу та ринкові інструменти. Державний бюджет, програми ЄС, ініціативи EU4Business і Horizon Europe створюють можливості для отримання грантів та цільових дотацій. Міжнародні фінансові організації, як Світовий банк, ЄБРР та ЄІБ, підтримують відновлення України через кредитні лінії та інвестиційні програми. Вагому роль відіграє двостороння підтримка, зокрема проекти USAID (США) та GIZ (Німеччина), спрямовані на розвиток підприємництва й модернізацію виробництва. Додатковими джерелами є банківське кредитування через державні та комерційні банки, а також краудфандинг — залучення фінансування від громад та спільнот [6].

Інформаційна підтримка охоплює навчальні програми та консультації, а також формування цілісного середовища, у якому підприємець отримує швидкий доступ до знань, аналітики та практичних інструментів розвитку. Освітні платформи, галузеві тренінги, менторські програми та аналітичні огляди дозволяють малим виробникам орієнтуватися в нових тенденціях, технологіях і вимогах ринку. Показовим є досвід Естонії, де державні бізнес-хаби надають підприємцям консультації, цифрові інструменти та доступ до експертів, що значно прискорило розвиток місцевих МСП [13].

Інновації дозволяють малим підприємствам адаптуватися та розвиватися в умовах, коли великі виробники мають переваги за масштабом. Інновації у

малому бізнесі охоплюють технології, нові продукти, гнучкі моделі організації виробництва, нестандартні канали збуту та унікальні маркетингові підходи. Малі компанії можуть швидко змінювати асортимент, тестувати екзотичні або унікальні продукти, працювати з крафтовими форматами й адаптувати бізнес-модель до локальних потреб значно швидше, ніж великі виробники. Завдяки цьому інноваційність виступає як інструмент конкурентної переваги, що дозволяє малим підприємствам успішно конкурувати, незважаючи на обмежені ресурси [5].

Малий бізнес у харчовій промисловості все більше орієнтується на глобальні тренди сталого розвитку та вимоги європейського «зеленого курсу». Підприємства переходять до ресурсоефективних рішень, екологічних підходів і прозорих ланцюгів постачання, що відповідає стандартам ЄС щодо безпечності, простежуваності та мінімізації вуглецевого сліду. Орієнтація українських виробників на ці принципи дозволить підприємствам вийти на європейські ринки, розвиватися та зберігати навколишнє середовище.

Регіональна диференціація підходів до відновлення та подальшого розвитку малого бізнесу харчової промисловості вимагає адаптації політики з урахуванням масштабу руйнувань, безпекових ризиків та потенціалу розвитку. Прифронтові території після завершення бойових дій залишаються найбільш вразливими через високу концентрацію руйнувань, значні інфраструктурні втрати та мінну небезпеку. У таких зонах підтримка зосереджується на

забезпеченні базових умов для відновлення діяльності, відбудові критичних об'єктів, доступі до енергоресурсів та захисті працівників. На звільнених територіях пріоритетами є розмінування, відновлення транспортних шляхів, ремонт виробничих приміщень та масштабна поетапна грантова допомога, що потребує тісної координації з органами безпеки та місцевими адміністраціями. Тимчасово окуповані регіони не можуть отримувати пряму підтримку, тому робота зводиться до планування майбутньої деокупації, підготовки програм відновлення та допомоги внутрішньо переміщеним підприємцям. У відносно безпечних західних і центральних регіонах, де збереглися виробничі потужності та спостерігається приплив населення, акцент робиться на розширенні виробництва, модернізації та інноваційному розвитку. Південні портові регіони мають стратегічне логістичне значення, тому пріоритетами є відновлення портової інфраструктури, підтримка експорту, розвиток логістичних хабів та забезпечення безпеки судноплавства [8].

У повоєнний період для малих підприємств харчової промисловості будуть актуальні наступні моделі розвитку:

1. Інклюзивна модель ґрунтується на інтеграції всіх категорій суспільства, включно з ветеранами, внутрішньо переміщеними особами та постраждалими громадами, що сприятиме відновленню локальних економік, створить нові робочі місця та сформує соціально орієнтований бізнес.

2. Кластерна модель передбачає співпрацю виробників, фермерських господарств, переробних підприємств та логістичних структур у межах одного регіону, що підвищує ефективність економічних зв'язків.

3. Експортно-орієнтована модель спрямована на повернення на зовнішні ринки, підвищення якості продукції та збільшення валютних надходжень [2].

4. Цифрова модель забезпечує підвищення ефективності управління та оптимізацію внутрішніх процесів завдяки автоматизованим системам обліку, цифровим рішенням для логістики та електронним каналам збуту.

5. Зелена модель орієнтована на ресурсоефективність, екологічні технології та відповідальне виробництво, узгоджене з європейським «зеленим курсом».

6. Диверсифікаційна модель передбачає зменшення ризиків, розширення асортименту,

освоєння нових ринків та впровадження додаткових напрямів діяльності [11].

7. Кооперативна модель дозволяє малим виробникам об'єднувати свої ресурси для спільного користування обладнанням, зниження логістичних витрат і координації збуту [2].

Вибір конкретної моделі розвитку малого бізнесу харчової промисловості у повоєнний період має залежати від масштабу руйнувань, рівня безпекових ризиків, доступності ресурсів та стратегічного потенціалу кожного регіону.

Розвиток малого бізнесу харчової промисловості можливий лише за умови спільних зусиль держави, підприємницького сектору та суспільства. Узгоджені дії держави у сфері регулювання, фінансування та інфраструктурної підтримки повинні поєднуватися з активністю підприємств, їх здатністю впроваджувати інновації та адаптувати бізнес-моделі. Участь громад, освітніх установ і споживачів забезпечує формування сприятливого середовища, у якому підприємства можуть зростати, підвищувати якість продукції та інтегруватися у сучасні продовольчі системи.

Висновки. Проведений аналіз засвідчує, що малі підприємства харчової промисловості залишаються важливою складовою економічної системи України. Водночас їх функціонування у повоєнний період супроводжується значними викликами, пов'язаними з руйнуванням інфраструктури, нестачею ресурсів та структурними змінами попиту.

Сучасні умови потребують нових підходів до розвитку сектору, серед яких стратегічне значення має формування моделі, здатної враховувати регіональні особливості, масштаби втрат, рівень безпекових ризиків та потенціал локальних ринків. Обґрунтовано, що інклюзивні, кластерні, кооперативні, диверсифікаційні, цифрові, експортні та зелені підходи мають ефективність, що залежить від стану територій та готовності підприємств до трансформацій.

Підкреслено, що успішне відновлення малого харчового бізнесу можливе за умови доступу до фінансових інструментів, модернізації виробничих процесів, підтримки інновацій та підвищення управлінських компетентностей.

Подальший розвиток галузі можливий лише завдяки спільним зусиллям держави, бізнесу та суспільства. Це забезпечить формування конкурентоспроможного, модернізованого та стійкого продовольчого сектору в умовах повоєнного відновлення.

Література:

1. Аверчева Н. О., Козак Г. В. Напрями підвищення стійкості малих і середніх аграрних підприємств в умовах війни і повоєнної відбудови. *Agrosvit*. 2024. № 11. С. 146–156. URL: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2024.11.146>.
2. Дідур С., Труніна І., Білик М. Трансформаційні процеси агропромислових підприємств в умовах війни та у післявоєнний період. *Економіка та суспільство*. 2023. № 53. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-5>.
3. Кількість діючих суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності з розподілом за кількістю зайнятих працівників. *Держстат України*. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/fin/pdsg/kds_ved_z_ue.xlsx.

4. Ковальчук С. Я. Трансформації продовольчих систем на тлі повоєнного відновлення України. *Agrosvit*. 2023. № 18. С. 79–89. URL: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2023.18.79>.
5. Любич А. М. Інноваційність як один із факторів успішної діяльності малих та середніх підприємств. *Стратегії підприємницької діяльності в інтересах сталого розвитку малого і середнього інноваційного підприємництва*. 2020. № 2. С. 58–62. URL: <https://openarchive.nure.ua/entities/publication/123ce4ca-09fb-4577-a934-d00a6e5d75e2>.
6. Македон К. В. Стратегії підвищення доступності фінансування для малого бізнесу на сучасному ринку. *Економіко-правовий розвиток сучасної України*. 2024. С. 40–44. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/bc715676-3db4-4d8c-aa9b-b52f1a3dfa0b/content#page=40>.
7. Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності у розрізі регіонів (2014–2023). *Державна Служба статистики України*. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/fin/pdsg/orpsg_ved_15-20.xlsx.
8. Христенко Л. М., Ткаченко М. В. Питання організації повоєнного відновлення й розвитку агробізнесу на територіях зі спеціальним режимом господарювання. *Economic herald of the Donbas*. 2023. № 1 (71). С. 47–54. URL: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2023-1\(71\)-47-54](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2023-1(71)-47-54).
9. Яворська Т. І. Фактори та перешкоди для розвитку малого бізнесу. *Соціально-економічні проблеми розвитку бізнесу та місцевого самоврядування*. 2018. С. 126–129. URL: <https://elar.tsatu.edu.ua/items/b5105253-2708-409a-ae90-0cdd763e6230/full>.
10. Didukh S., Minina V. Current directions of inclusive development of small and medium-sized enterprises of Ukraine in the agricultural industry. *Ukrainian journal of applied economics and technology*. 2023. Vol. 8, no. 4. P. 221–227. URL: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2023-4-36>.
11. Diversification of entrepreneurial activities in the agricultural sector of Ukraine's economy in the post-war period / M. Ilchuk et al. *Ekonomika APK*. 2023. Vol. 30, no. 4. P. 25–35. URL: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202304025>.
12. Mohylnyi O., Kalinchyk M., Hryshchenko O. Post-war restructuring of the agricultural sector of Ukraine: elimination of distortions to achieve stability and well-being. *Ekonomika APK*. 2022. Vol. 29, no. 6. P. 10–27. URL: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202206010>.
13. State support for the digitalization of SMEs in European countries / V. Strilets et al. *Problems and perspectives in management*. 2022. Vol. 20, no. 4. P. 290–305. URL: [https://doi.org/10.21511/ppm.20\(4\).2022.22](https://doi.org/10.21511/ppm.20(4).2022.22).

References:

1. Avercheva, N. O., & Kozak, G. V. (2024). Directions for increasing the resilience of small and medium-sized agricultural enterprises in conditions of war and post-war reconstruction. *Agrosvit*, (11), 146–156. <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2024.11.146>
2. Didur, S., Trunina, I., & Bilyk, M. (2023). Transformation processes of agricultural enterprises in conditions of war and in the post-war period. *Economy and Society*, (53). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-5>
3. Number of operating business entities by types of economic activity with distribution by number of employees. (n.d.). State Statistics Service of Ukraine. https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/fin/pdsg/kds_ved_z_ue.xlsx
4. Kovalchuk, S. Ya. (2023). Transformations of food systems against the background of post-war reconstruction of Ukraine. *Agrosvit*, (18), 79–89. <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2023.18.79>
5. Lyubchych, A. M. (2020). Innovation as one of the factors of successful activity of small and medium-sized enterprises. *Strategies of entrepreneurial activity in the interests of sustainable development of small and medium-sized innovative entrepreneurship*, (2), 58–62. <https://openarchive.nure.ua/entities/publication/123ce4ca-09fb-4577-a934-d00a6e5d75e2>
6. Macedon, K. V. (2024). Strategies for increasing the availability of financing for small businesses in the modern market. *Economic and legal development of modern Ukraine*, 40–44. <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/bc715676-3db4-4d8c-aa9b-b52f1a3dfa0b/content#page=40>
7. Volume of sold products (goods, services) of business entities by types of economic activity in the context of regions (2014–2023). (n. d.). State Statistics Service of Ukraine. https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/fin/pdsg/orpsg_ved_15-20.xlsx
8. Khristenko, L. M., & Tkachenko, M. V. (2023). Issues of organizing post-war recovery and development of agribusiness in territories with a special management regime. *Economic herald of the donbas*, (1 (71)), 47–54. [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2023-1\(71\)-47-54](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2023-1(71)-47-54)
9. Yavorska, T. I. (2018). Factors and obstacles to the development of small business. *Socio-economic problems of business development and local self-government*, 126–129. <https://elar.tsatu.edu.ua/items/b5105253-2708-409a-ae90-0cdd763e6230/full>
10. Didukh, S., & Minina, V. (2023). Current directions of inclusive development of small and medium-sized enterprises of Ukraine in the agricultural industry. *Ukrainian journal of applied economics and technology*, 8(4), 221–227. <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2023-4-36>
11. Ilchuk, M., Nikitchenko, S., Sytnyk, O., & Pavlenko, V. (2023). Diversification of entrepreneurial activities in the agricultural sector of Ukraine's economy in the post-war period. *Ekonomika APK*, 30(4), 25–35. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202304025>
12. Mohylnyi, O., Kalinchyk, M., & Hryshchenko, O. (2022). Post-war restructuring of the agricultural sector of Ukraine: elimination of distortions to achieve stability and well-being. *Ekonomika APK*, 29(6), 10–27. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202206010>
13. Strilets, V., Frolov, S., Datsenko, V., Tymoshenko, O., & Yatsko, M. (2022). State support for the digitalization of SMEs in European countries. *Problems and perspectives in management*, 20(4), 290–305. [https://doi.org/10.21511/ppm.20\(4\).2022.22](https://doi.org/10.21511/ppm.20(4).2022.22)

